

РОЗДІЛ V. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Олександр Кальнік

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7579-9863>

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.2.17

УДК 378.141.5

КОРЕКТУВАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ

У статті аналізуються форми і методи контролю навчальних досягнень з погляду виявлення їхнього навчального і розвивального потенціалу. Відзначається, що контроль навчальних досягнень у практиці викладання має переважно констатувальний характер, тобто реалізуються насамперед його діагностична та оцінювальна функції. Аналіз форм і методів контролю навчальних досягнень вказує на те, що усна і письмова форми контролю, контроль за допомогою проєктів і навчального портфоліо забезпечують максимальну реалізацію таких функцій, як-от навчальна, виховна, розвивальна і самовдосконалення, оскільки дають можливість не тільки виявити і оцінити рівень навчальних досягнень, а й сприяють формуванню професійної компетенції, активізації пізнавальної діяльності, інтелектуальному розвитку, забезпечують можливість творчої діяльності студентів.

Ключові слова: контроль навчальних досягнень, вищий навчальний заклад, особистісно орієнтоване навчання, методи контролю, проєкт, портфоліо.

Масовий перехід ЗВО до дистанційної освіти з огляду на поширення коронавірусної хвороби COVID-19 гостро поставив проблему контролю і самоконтролю навчальних досягнень студентів ЗВО, зокрема з іноземної мови (ІМ). З іншого боку, однією з основних тенденцій останніх років у вітчизняній системі вищої освіти є перехід до особистісно-орієнтованого навчання, мета якого – розвиток самоосвіти й самореалізації особистості, творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання. Це означає, що контроль як невід’ємний компонент процесу навчання має сприяти реалізації таких його функцій, як-от навчальна, виховна, розвивальна і самовдосконалення. Відповідно, це вимагає суттєвої корекції шляхів та методів здійснення контролю навчальних досягнень.

У педагогічних дослідженнях (Алексюк А. М., Бочарнікова В. М., Вітвицька С. С., Есаулов А. Ф., Кудасев М. Р., Одерий Л. П., Петрашук О. П., Цехмістрова Г. С. та ін.) традиційно виділяють велику кількість функцій контролю. Найчастіше називають такі: діагностичну, навчальну, виховну, розвиваючу, стимулюючу, оцінювальну, орієнтуючу, функцію управління (коригування). У роботах сучасних науковців (Кудасев, Изотова) контроль поділяється на коректувальний і констатувальний. Такий поділ ґрунтується на твердженні про те, що контрольні процедури повинні забезпечувати не тільки констатацію рівня отриманих студентами знань, умінь і навичок (констатувальний контроль), але і цілеспрямовано реалізовувати навчальну і виховну функції, тобто в процесі виконання контрольних завдань студенти повинні продовжувати навчатися, розвиватися і виховуватися. Звідси коректувальний контроль – це вид контролю, під

час якого якнайповніше реалізуються його навчальна, розвивальна і виховна функції.

Аналіз практики викладання показує, що контроль навчальних досягнень студентів ВЗО має переважно констатувальний характер, тобто реалізуються насамперед його діагностична та оцінювальна функції. Розвиток особистості студентів, активізація їхньої пізнавальної і творчої діяльності, формування соціально-психологічних якостей у процесі контролю в кращому разі ставляться як другорядні завдання, а здебільшого не ставляться взагалі.

Метою дослідження є аналіз форм і методів контролю навчальних досягнень для виявлення його навчального, розвивального і виховного потенціалу. **Об'єкт** дослідження – методи контролю навчальних досягнень з ІМ у ЗВО. **Предмет** дослідження – виявлення навчального, розвивального і виховного потенціалу таких методів контролю, як проєкти і навчальне портфоліо.

Для досягнення поставленої мети використано комплекс методів, адекватних феномену, що досліджується, зокрема метод порівняльного аналізу для зіставлення та порівняння поглядів фахівців на проблему, що вивчається, логічне узагальнення (висновки та рекомендації щодо оптимальної організації контролю навчальних досягнень).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що, на відміну від традиційного погляду, проєкти та портфоліо розглядаються не як методи навчання, а як методи контролю, що сприяють реалізації його навчальної, розвивальної і виховної функцій. **Теоретична і практична цінність** отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення і висновки можуть використовуватися під час підготовки та проведення контролю навчальних досягнень у ЗВО різних рівнів акредитації, проведенні науково-методичних семінарів, для створення навчально-методичних посібників із зазначеної проблеми.

Традиційні для вітчизняних ЗВО методи контролю навчальних досягнень з ІМ (заліки та іспити в усній формі, письмові контрольні роботи) у сучасних дослідженнях (Аванесов, Корсак, «Тестові технології» та ін.) критикуються за невідповідність вимогам до педагогічних вимірювань (об'єктивність, надійність, валідність тощо). Наголошується на необхідності впровадження в навчальний процес інноваційних методів контролю, насамперед тестування. Заразом тестовий метод контролю досить часто розглядається як «безальтернативний» («Тестові технології»).

Водночас, реалізація принципів особистісно орієнтованого навчання передбачає формування індивідуального сприйняття світу, можливості його творчого вдосконалення, широке використання суб'єктного досвіду в інтерпретації та оцінці фактів, явищ, подій навколишньої дійсності на основі особистісно значущих цінностей і внутрішніх настанов (Якиманская). Одними з найбільш вагомих ознак успішності такого навчання є не просто засвоєння певного обсягу знань, а вміння міркувати, аналізувати, робити висновки, узагальнювати, застосовувати знання до різних ситуацій, наводити приклади, докази. Очевидно, що досягненню цієї мети сприяє насамперед спілкування викладача й студента в безпосередній (усний контроль) чи опосередкованій (письмовий контроль) формі.

Найбільшою перевагою тестового методу контролю є його здатність забезпечити об'єктивність, надійність, валідність і точність педагогічних вимірів. Об'єктивність і надійність досягається зокрема за рахунок обмеження кількості правильних відповідей (насамперед у тестових завданнях закритого типу). Але досить часто навчальний матеріал має дуже обмежену придатність до формалізації. Отже, тести можуть застосовуватися лише в окремих випадках.

Надмірне захоплення тестовими методами перевірки призводить до негативного впливу на навчальний процес. На це вказує досвід застосування цього методу в західних країнах, насамперед США. Не зважаючи на значні фінансові та інтелектуальні інвестиції у розвиток тестування, практика застосування стандартизованих тестів зазнає в цій країні все більшої критики. Аналізуючи вплив стандартизованих тестів на навчальний процес, американські дослідники відзначають, що застосування тестів надає надмірної ваги механічному запам'ятовуванню і відтворенню навчального матеріалу без розуміння його сутності; перетворює учнів на пасивних осіб, яким потрібно лише розпізнавати правильні відповіді і рішення замість того, щоб самостійно їх віднаходити; примушує викладачів навчати тому матеріалу, знання якого буде тестуватися, замість навчати тому, що насправді важливо (Hart). За висловом С. Дж. Пейпа і М. Чошанова, у педагогіці США оголошено «бій тестам», і ведуться інтенсивні пошуки нових альтернативних форм контролю навчальних досягнень (Пейп, Чошанов).

Отже, тестування, а особливо комп'ютерне тестування, здатне забезпечити швидке, об'єктивне, валідне і надійне оцінювання знань учнів, насамперед на рівні відтворення знань. Водночас, застосування контролю з використанням тестів суперечить особистісно орієнтованій, розвитковій спрямованості навчання, не сприяє досягненню навчальних цілей у повному обсязі, потребує значних витрат часу і зусиль на організацію і застосування. Отож, тестування, на наш погляд, може бути не основою, а лише одним із методів контролю навчальних досягнень з ІМ. Поряд з тестами мають використовуватися й інші методи, насамперед ті, що спрямовані на перевірку рівня сформованості професійної компетенції студентів з ІМ, сприяють активізації їхньої пізнавальної діяльності, інтелектуальному розвитку, забезпечують можливість творчої діяльності.

До інноваційних методів контролю, які відповідають вищезазначеним вимогам, ми зараховуємо насамперед навчальне портфоліо і контроль за допомогою виконання проєктів. Із усього різноманіття сучасних методів ми вибрали саме ці, оскільки, на нашу думку, вони найкраще «вписуються» в традиційну дидактичну систему, не зачіпаючи зміст навчання, визначений нормативними документами, і одночасно певною мірою здатні пом'якшити негативний ефект від недоліків, властивих традиційним методам контролю, і забезпечити перехід до особистісно орієнтованого навчання. З іншого боку, використання проєктів і портфоліо як засобу контролю є інновацією, оскільки вони, переважно, використовуються як засіб навчання.

Розглянемо названі методи більш детально.

Метод *проєктів* – це «організація навчання, за якої учні набувають знань і навичок у процесі планування й використання практичних завдань – проєктів» (Гончаренко, 2005).

Аналіз педагогічної літератури (Linn, Gronlund; Полат) дає змогу виділити такі особливості методу проєктів:

- гуманістична спрямованість і орієнтація на дослідницьку та пошукову модель навчання (discovery learning);
- реалізація принципів особистісно орієнтованого підходу (learner-centered approach): орієнтація на учня як на суб'єкта освітнього процесу, врахування його індивідуальних особливостей (рівня навченості, когнітивного стилю, віку, задатків, інтересів тощо); індивідуальний темп роботи над проєктом забезпечує вихід кожного студента на свій рівень розвитку;
- реалізація навчання у співпраці (cooperative learning), соціалізація особистості: студенти можуть працювати самотійно, у парах, у невеликих групах, або ж усією групою, щоб завершити проєкт, обмінюючись ресурсними матеріалами, ідеями та досвідом упродовж виконання проєкту;
- побудова освітнього процесу не відповідно логіки навчального предмета, а відповідно логіки діяльності, що має особистісний сенс для студента, підвищує його мотивацію в навчанні;
- інтеграція вмінь та обробка інформації з різних джерел віддзеркалює життєві практичні завдання, з якими студенти зіткнуться у майбутньому професійному середовищі; глибоке, усвідомлене засвоєння базових знань забезпечується за рахунок універсального їх використання в різних ситуаціях.

Цінність проєктної роботи полягає не лише у кінцевому продукті, але й у процесі руху до кінцевого результату, тому виконання проєктів орієнтується як на процес, так і на результат. Аналіз особливостей виконання проєктної роботи вказує на те, що успішне виконання проєкту означає і досягнення надпредметних цілей, що зрештою є більш важливим, ніж власне досягнення цілей проєкту. Реалізація перевірки результативності навчально-пізнавальної діяльності у вигляді виконання студентами проєктів сприяє формуванню того набору компетентностей, що необхідні для успішності їхньої професійної діяльності, розвитку пізнавальних здібностей і самостійності.

Недоліки цього методу пов'язані з необхідністю формальної оцінки досягнень студентів, що утруднюється складністю визначення критеріїв оцінювання. Наш власний досвід свідчить, що перешкодою у застосуванні цього методу також може бути недостатній рівень сформованості у студентів умінь дослідницької діяльності, відсутність можливості доступу до джерел інформації, зокрема мережі Інтернет.

Оскільки універсального методу контролю, який би відповідав усім сучасним вимогам, на сьогодні не існує, виникає необхідність оптимального поєднання різних методів. На наш погляд, це можливо за умови використання *навчального портфоліо* – колекції робіт, що демонструє зусилля, прогрес і досягнення студента за певний період навчання (протягом вивчення певної теми, семестру, навчального року чи всього періоду навчання – наприклад, творчі письмові роботи чи проєкти). На основі відібраного до портфоліо матеріалу проводиться всебічна кількісна і якісна оцінка експертами (викладачами і студентами) рівня навченості певного студента і подальша корекція процесу навчання. Періодич-

но, після закінчення визначеного терміну, відведеного для створення «досьє», або після завершення певного обсягу робіт з певного розділу програми чи проєкту студент виставляє своє портфоліо на презентацію у групі, на студентській конференції тощо (Пейп, Чошанов, Полат, Hart, Linn, Gronlund).

За допомогою портфоліо можливо забезпечити сумісність і порівнянність навчальних досягнень у системах освіти різних країн. Прикладом цього може бути Європейське Мовне Портфоліо – сукупність документів, що відбивають усі етапи вивчення ІМ за критеріями, розробленими Радою Європи (Common European framework).

На думку фахівців (Пейп, Чошанов, Linn, Gronlund), навчальне портфоліо має такі переваги:

- на відміну від традиційного підходу, який розділяє викладання, навчання і оцінювання, навчальне портфоліо органічно інтегрує ці три компоненти процесу навчання;
- навчальне портфоліо дає змогу об'єднати кількісну і якісну оцінку здібностей учня через аналіз різноманітних продуктів навчально-пізнавальної діяльності;
- заохочується не лише оцінка, а й самооцінка і взаємооцінка учнів, а також їхній самоаналіз та самоконтроль;
- навчальне портфоліо спрямовано на співпрацю викладача і учня для оцінки досягнень, докладених зусиль та прогресу у навчанні;
- навчальне портфоліо є формою безперервної оцінки в процесі безперервної освіти, що зміщує акценти від жорстких факторів традиційної оцінки до гнучких умов оцінки альтернативної;
- навчальне портфоліо легко інтегрується в професійні і службові системи оцінювання, що дає можливість раннього формування професійно значущих умінь учнів.

Звичайно, цей метод також має недоліки. Передусім до них зараховують необхідність систематичної роботи з підвищення кваліфікації викладачів, формування їхньої готовності схвалити і сприйняти цю інновацію. Портфоліо вимагає більше часу для реалізації, аніж традиційні методи перевірки. Серед недоліків називають також високий рівень суб'єктивності оцінки, нечіткість її критеріїв. Водночас відзначається, що навчальні портфоліо дають новий поштовх до вирішення проблеми перевірки результативності навчально-пізнавальної діяльності студентів, вказують на можливі напрями оновлення традиційної системи контролю і, зрештою, формують нове розуміння самого процесу навчання (Пейп, Чошанов).

Як зазначає одна з авторів концепції особистісно орієнтованого навчання І. С. Якиманская, особистісно орієнтоване навчання повинно забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості учня як суб'єкта пізнавальної та предметної діяльності (Якиманская). Але студент може брати участь у процесі навчання як суб'єкт діяльності лише тоді, коли він набуває вмінь самостійно ставити мету навчально-пізнавальної діяльності, визначати навчальні завдання для засвоєння змісту освіти і успішно їх вирішувати. Це неможливо без уміння реалізації сту-

дентами самоконтролю. На наш погляд, розвиток самоконтролю як риси особистості студента повинен визначатися як одна з основних цілей в системі особисто орієнтованого навчання у ВЗО. Досягтися ж ця мета має через систематичне застосування самоконтролю як одного з компонентів навчально-пізнавальної діяльності. Саме контроль за допомогою проєктів і навчального портфоліо, за умови його правильної організації, може бути ефективним засобом самоконтролю і взаємоконтролю та, відповідно, засобом формування самоконтролю як риси особистості студента.

Отже, аналіз форм і методів контролю навчальних досягнень вказує на те, що усна і письмова форми контролю, контроль за допомогою проєктів і навчального портфоліо забезпечують максимальну реалізацію таких функцій, як-от навчальна, виховна, розвивальна і самовдосконалення, оскільки дають можливість не тільки виявити і оцінити рівень навчальних досягнень студентів, а й сприяють формуванню професійної компетенції студентів, активізації їхньої пізнавальної діяльності, інтелектуальному розвитку, забезпечують можливість творчої діяльності студентів. Контроль за допомогою проєктів і навчального портфоліо є ефективним засобом самоконтролю і взаємоконтролю, що є особливо актуальним в умовах широкого застосування дистанційного навчання.

До перспективних напрямів подальших наукових пошуків можна зарахувати індивідуалізацію контролю навчальних досягнень на основі всебічної психологічної діагностики особистості, адаптацію контролю навчальних досягнень з використанням комп'ютерів до потреб учасників навчального процесу, пошук практичних шляхів оптимальної реалізації навчальної, розвивальної і виховної функції контролю у процесі дистанційного навчання тощо.

Література

1. Аванесов В. С. Методологические и теоретические основы тестового педагогического контроля: дисс. ... доктора пед. наук. Санкт-Петербург, 1994. 339 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
3. Изотова Н. В. Корректирующий контроль как фактор повышения качества обучения: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Брянск, 2004. 20 с.
4. Корсак К. Про якість інструментарію оцінювання: співбесіди, іспити, тести. *Директор школи. Україна*. 2001. № 5. С. 84–94.
5. Кудяев М. Р. Корректирующий контроль в учебном процессе: дидактические основы построения и реализации системы: дисс. ... доктора пед. наук. Майкоп, 1998. 431 с.
6. Парашенко Л. І., Леонський В. Д., Леонська Г. І. Тестові технології у навчальному закладі: метод. посіб. Київ: ТОВ «Майстерня книги», 2006. 217 с.
7. Пейп Дж., Чошанов М. Учебные портфолио – новая форма контроля и оценки достижений учащихся. *Директор школы*. 2000. № 1. С. 75–82.
8. Полат Е. С. Метод проектов на уроках иностранного языка. *Иностранные языки в школе*. 2000. № 2. С. 3–10.
9. Якиманская И. С. Личностно ориентированное обучение в современной школе. Москва: Сентябрь, 2000. 110 с.
10. Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 260 p.
11. Hart D. Authentic assessment. Melno Park, California. 1994. 120 p.
12. Linn R. L., Gronlund N. E. Measurement and assessment in teaching. Upper Saddle River: Merrill, 2000. 574 p.

References

1. Avanesov, Vadim. *Metodologicheskie i teoreticheskie osnovy testovogo pedagogicheskogo kontrolya (Methodological and theoretical foundations of test pedagogical assessment)*. Diss. St Petersburg State U, 1994. Print.
2. *Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. Print.
3. Hart, Diana. *Authentic assessment*. Melno Park, California. 1994. Print.
4. Honcharenko, Semen. *Ukrayins'kyi pedahohichnyy slovnyk (Ukrainian pedagogical dictionary)*. Kyiv: Lybid, 1997. Print.
5. Izotova, Nadezhda. *Korrektirujushhij kontrol kak faktor povyshenija kachestva obuchenija (Corrective assessment as a factor in improving the quality of education)*. Diss. Bryansk State U, 2004. Print.
6. Korsak, Kostyantyn. "Pro yakist instrumentarii otsiniuvannia: spivbesidy, ispyty, testy (On the quality of assessment tools: interviews, exams, tests)". *Dyrektor shkoly. Ukraina (Headmaster. Ukraine)*. 5 (2001): 84–94. Print.
7. Kudaev, Murat. *Korrektirujushhij kontrol v uchebnom processe: didakticheskie osnovy postroeniya i realizacii sistemy (Corrective assessment in the educational process: didactic foundations of building and implementing the system)*. Diss. Adygeya State U, 1998. Print.
8. Linn Robert, Gronlund Norman. *Measurement and assessment in teaching*. Upper Saddle River: Merrill, 2000. Print.
9. Pape, James and Choshanov, Murat. "Uchebnye portfolio – novaja forma kontrolja i ocenki dostizhenij uchashhihsja (Portfolios as a new form of monitoring and evaluating student achievement)". *Dyrektor shkoly (Headmaster)*. 1 (2000): 75–82. Print.
10. Parashchenko, Ludmyla and Leonskyi, Valery. *Testovi tekhnolohii u navchalnomu zakladi (Test technologies in an educational institution)*. Kyiv: TOV Maysternya knygy, 2006. Print.
11. Polat, Evgenia. "Metod proektov na urokah inostrannogo jazyka (Projects at foreign language lessons)". *Inostrannye jazyki v shkole (Foreign languages in school)*. 2 (2000): 3–10. Print.
12. Yakimanskaya, Irina. *Lichnostno orientirovannoe obuchenie v sovremennoj shkole (Personality-oriented learning in a modern school)*. Moscow: Sentyabr, 2000. Print.

CORRECTIVE ASSESSMENT IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Oleksandr Kalnik

Germanic Philology and Translation Department, National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, Ukraine.

Abstract

Background: Assessment, as an integral component of teaching, should promote the implementation of its functions such as learning, educational and developmental ones.

Purpose: to analyze the methods of monitoring academic achievement to identify its learning, developmental and educational potential.

Results: The analysis of forms and methods of assessment of educational achievements testifies that oral and written forms of assessment, assessment by means of projects and portfolio provide the realization of such functions as educational, learning, developmental and self-improvement ones. They give the chance not only to reveal and estimate level of educational achievements, but also contribute to the formation of professional competence of students, enhance their cognitive activity, intellectual development, provide an opportunity for creative activity.

Discussion: Assessment through projects and portfolio is an effective means of self-assessment and peer assessment, which is especially relevant in the context of growing use of distance learning.

Keywords: achievement assessment, higher educational institution, personality-oriented education, methods of assessment, project, portfolio.

Vitae. Oleksandr Kalnik is a Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Germanic Philology and Translation Department at National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”. His areas of research interests include achievement assessment, personality-oriented education and translation teaching.

Correspondence: alex.kalnik@gmail.com

Надійшла до редакції 08 жовтня 2020 року.
Рекомендована до друку 26 жовтня 2020 року.